

УДК 339.9:334

М.М. Хапатнюковський, аспірант

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ**Н.Н. Хапатнюковский**, аспірант

Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ДИСБАЛАНСОВ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ**Mykola Hapatniukovskyi**, PhD student

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

THE IMPACT OF GLOBAL IMBALANCES ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Виявлено та досліджено канали впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток України. Проаналізовано структуру та динаміку окремих статей рахунку поточних операцій платіжного балансу України, що уможливило ідентифікацію дисбалансів у зовнішньоторговельній сфері в контексті глобальних асиметрій. Розкрито роль інвестиційно-фінансової сфери України як каналу вимивання фінансових ресурсів із національної економіки. Охарактеризовано внутрішні показники впливу на ефективність та результативність економіки. На підставі проведеного аналізу запропоновано заходи, які пом'якшують вплив глобальних дисбалансів на економічний розвиток.

Ключові слова: глобальні дисбаланси, економічний розвиток, економічний суверенітет, економічна безпека, зовнішньоторговельний баланс, іноземні інвестиції.

Обнаружены и исследованы каналы влияния глобальных дисбалансов на экономическое развитие Украины. Проанализирована структура и динамика отдельных статей счета текущих операций платежного баланса Украины, что сделало возможным идентификацию дисбалансов во внешнеторговой сфере в контексте глобальных асимметрий. Раскрыта роль инвестиционно-финансовой сферы Украины как канала вымывание финансовых ресурсов из национальной экономики. Раскрыта характеристика внутренних показателей, которые влияют на эффективность и результативность экономики. На основании проведенного анализа предложены меры, которые смягчают влияние глобальных дисбалансов на экономическое развитие.

Ключевые слова: глобальные дисбалансы, экономическое развитие, экономический суверенитет, экономическая безопасность, внешнеторговый баланс, иностранные инвестиции.

Observed and investigated the channels of influence global imbalances on the economic development of Ukraine. The analysis of the structure and dynamics individual articles of the current account balance the payments of Ukraine, which allowed the identification of imbalances in foreign trade in the context of global asymmetries. The role of investment and the financial sector of Ukraine as a washout channel financial resources of the national economy. Opened feature internal indicators that influence the effectiveness and efficiency of the economy. Based on the conducted analysis, we propose measures that soften the impact of global imbalances on economic development.

Key words: global imbalances, economic development, economic sovereignty, economic security, trade balance, foreign investment.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобального економічного розвитку однією з загроз стабільності на світовому та національному рівнях стають глобальні дисбаланси. Здебільшого і найчастіше вони виникають внаслідок взаємодії макроекономічних чинників в економічно розвинутих країнах світу. Глобальні дисбаланси є загрозою не лише для економічно розвинутих країн, але й для усіх інших країн, оскільки в умовах глобалізації економіки країн світу стають взаємопов'язаними та взаємозалежними. Це означає, що порушення стабільності в економіці однієї з країн-лідерів односторонньо викликає дисбаланс в економічній системі іншої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та виявлення подальших шляхів економічного розвитку національної держави, забезпечення стійкості та внутрішньої стабільності України як суб'єкта глобальної економіки представлено у наукових розробках таких дослідників, як Ю. Битяк, В. Геєць, Б. Данилишин, Я. Жаліло, І. Яковюк та інші. Разом з тим у працях учених розгляд зазначених проблем представлено в контексті акцентування уваги на внутрішніх чинниках без виокремлення впливу саме глобальних дисбалансів, посилення яких можна спостерігати останнє п'ятиріччя.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На наш погляд, у вітчизняній науковій економічній літературі недостатньо приділена увага дослідженню каналів впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток України, що у підсумку знижує рівень економічної безпеки та створює додаткові ризики для забезпечення позитивної економічної динаміки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є ідентифікація каналів впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток України.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи сучасний стан глобального економічного розвитку, взаємозалежність національних економік актуальним є дослідження впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток національної економіки. Для вироблення рішень щодо пом'якшення факторів впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток та стан економічного суверенітету України ідентифікуємо канали, які є найбільш чутливими для вітчизняної економіки. Отже, виокремити: по-перше, зовнішньоторговельний канал; по-друге, інвестиційно-фінансовий (включаючи борговий); і по-третє, внутрішній.

Перший зовнішньоторговельний канал пов'язаний з обсягом торгівлі, ВВП, зі зміною попиту, й перш за все на світовому ринку. За даними МВФ, у розвинутих країнах рецесія спостерігалася фактично до 2013 року, й передбачається, що у 2014–2015 рр. вона зміниться – підвищиться темп росту ВВП [6]. Рецесія у провідних країнах світу негативно позначається і на економіці інших країн світу, у тому числі й на динаміці розвитку експортного потенціалу України, а також безпосередньо на усіх вітчизняних галузях, залежних від експорту. Початок XXI століття засвідчив, що частка експорту та імпорту України у ВВП коливається в межах 40–54 % (табл. 1) [3; 4; 5].

Таблиця 1

Зовнішньоторговельний баланс України

Роки	ВВП, млн дол	Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг		Сальдо (експорт-імпорт)
		млн дол	% до ВВП	млн дол	% до ВВП	млн дол
2005	86142,0	40363,1	46,9	39071,1	45,3	1292,0
2006	107753,0	45873,5	42,6	48758,0	45,2	-2884,5
2007	142719,0	58335,0	40,9	65498,6	45,9	-7163,6
2008	180336,0	78708,8	43,6	92003,3	51,0	-13284,5
2009	114383,0	49294,0	43,1	50606,6	44,2	-1312,6
2010	136419,3	63164,6	46,3	66189,9	48,5	-3025,3
2011	163421,7	82186,4	50,3	88843,4	54,3	-6657,0
2012	176603,4	82429,5	46,7	91453,7	51,8	-9024,2
2013	182025,6	78157,0	42,9	84595,8	46,5	-6438,8

На основі проведеного аналізу статистичних даних зазначимо, що останніми роками експорт товарів та послуг в Україні зростає порівняно з попередніми роками (винятком є 2013 рік, який характеризується падінням цього показника). Частка імпорту у ВВП за останні роки знаходиться на межі близько 50 % ВВП (2008, 2011, 2012 роки) і загалом перевищує частку експорту у ВВП. Сальдо починаючи з 2006 року є від'ємне. Отже, це означає, що Україна наращує торговельний дисбаланс.

Найбільші дисбаланси у зовнішній торгівлі України припадають на 2007–2008 та 2012 роки, так само як і у світовій торгівлі. Ці дисбаланси підтверджуються й за товарною структурою, динамікою цін на провідні групи вітчизняного експорту.

Загалом, варто зазначити, що у зовнішній торгівлі України відбувається зростання експортно-імпортних операцій, що є позитивною тенденцією. Негативною тенденцією є

те, що імпорт останнім часом хронічно випереджає експорт, а іноді їх різниця становить 8–9 % ВВП. Отже, основним ризиком погіршення умов торгівлі залишається зростаюча залежність національної економіки від імпорتنних операцій. Динаміка кількісного індексу умов торгівлі, за даними НІСД на основі даних консенсус-прогнозу, уповільниться на 3–5 % передусім через повільні процеси імпортозаміщення у країні, втрати конкурентних позицій вітчизняних виробників на зовнішніх ринках під час кризи та невизначеність щодо відновлення традиційних ринків вітчизняного експорту [7].

Незважаючи на позитивний прогноз росту світового ВВП з 2014 року, зазначимо, що для фінансового сектору поки що існують загрози щодо повного відновлення економічного розвитку, особливо враховуючи сучасний етап розвитку економіки України. Варто зазначити, що фінансова система дуже повільно відновлюється. Отже, ми виокремлюємо другий канал впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток України – інвестиційно-фінансовий.

На тлі негативного сальдо у торгівлі товарами, що особливо помітно з 2006 року, негативною тенденцією є й помітне скорочення позитивного сальдо прямих іноземних інвестицій у порівнянні з 2012 роком: за підсумком року воно скоротилося вдвічі – до 3,267 млрд дол [8]. Таке скорочення охарактеризуємо як втеча капіталів з нестабільної економіки України. Це явище в економіці України є характерним й особливо помітним з початку світової фінансової кризи (2007–2008 рр.).

У табл. 2 представлено статистичні дані іноземних інвестицій, які засвідчують, що в Україні велика питома вага іноземних інвестицій для забезпечення економічного зростання, але разом з тим найбільша їх частина надходить саме з офшорних зон (Кіпр, Віргінські Острови) [4]. Обсяг надходжень іноземних інвестицій за рік, як і їх відношення до ВВП, знижується, але показник має критичне значення, що негативно позначається на економічному зростанні. Зростання обсягів інвестицій з офшорних зон також засвідчують і зростання тіньового бізнесу в Україні та виведення капіталу.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в Україну

Показники	Роки								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Прямі іноземні інвестиції за рік, млрд дол США	78,4	47,2	98,9	109,1	48,2	64,9	72,1	78,3	55,5
Частка ПІІ в ВВП, у %	91,1	43,8	69,3	60,8	41,1	47,6	43,6	44,4	30,5
Інвестиції з Кіпру, Віргінських Островів, у % до загального обсягу інвестицій	13,7	18,0	23,7	25,2	24,9	25,4	28,9	35,2	37,0

Високою частка прямих іноземних інвестицій сьогодні в Україні залишається у фінансовій і страховій сферах, що підтверджується статистичними даними, наведеними у табл. 3 [2]. Понад 60 % іноземних інвестицій в Україні надходить у сферу промисловості та у фінансову сферу (приблизно 30 % відповідно).

Проведений аналіз статистичних даних засвідчує, що інвестиції йдуть у ті сектори, які у підсумку не міняють сформовану структуру економіки, яка в Україні є експортно-орієнтованою сировинною та імпортозалежною.

Крім цього, чималим джерелом ризиків як каналу вимивання ресурсів з України є інвестиційний канал. Динаміка виведення капіталів демонструє, що падіння економіки в період розгортання кризових явищ було підсилено виведенням капіталів з країни. При цьому різке зростання питомої ваги виведених капіталів у обсягах експорту свідчить про неефективну державну політику щодо концентрації наявних ресурсів для подолання кризових явищ. Проведений аналіз засвідчує, що процеси виведення капіталів з

України значно активізувалися у кризові роки, що привело до збільшення частки цих потоків у вартості експорту з 12,5 % (середнє значення у передкризові роки) до 16 % (у 2009 році) [1].

Таблиця 3

*Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіці України
за видами економічної діяльності*

Обсяги іноземних інвестицій на початок року	Роки								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Усього з наростаючим підсумком, млрд дол США	90,5	168,9	216,1	295,4	356,2	400,5	448,1	503,3	544,6
у %									
Промисловість	42,7	30,6	28,3	42,0	35,0	33,1	31,3	29,9	31,5
Фінансова та страхова діяльність	7,7	6,6	11,6	23,1	29,5	31,0	33,7	32,2	29,6
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг, надання послуг підприємцям	7,5	6,2	8,2	9,0	10,1	10,7	10,7	16,4	16,6
Інші види економічної діяльності	42,1	56,6	51,9	25,9	25,4	25,2	24,3	21,5	22,3

Досліджуючи інвестиційно-фінансовий канал впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток України, варто виокремити як позитивні, так і негативні наслідки іноземного капіталу у фінансовій сфері. До позитивних наслідків віднесемо збільшення обсягів інвестицій у національній економіці; здешевлення вартості кредитних ресурсів; залучення новітніх технологій, банківських послуг; посилення конкурентної боротьби за споживачів. До негативних наслідків присутності іноземного капіталу у фінансовій сфері, що може призвести до небезпеки за умов суттєвого перевищення межі економічної безпеки, віднесемо залежність від світових фінансових криз, потрясінь, діяльності материнських компаній; втрата вітчизняними фінансовими, банківськими структурами привабливих клієнтів та ринків; підвищення можливості відтоку вітчизняного капіталу до зарубіжних банків.

І третім каналом впливу глобальних дисбалансів на економічний розвиток та стан економічного суверенітету України є внутрішній, який розглядаємо й аналізуємо через внутрішні показники, індикатори економічного розвитку, такі як ефективність та результативність економіки, забезпечення стабільності грошової одиниці, інфляційні процеси, рівень безробіття, індекс корупції та інші. Ці індикатори є взаємопов'язані, їх негативне значення безпосередньо впливає на внутрішній дисбаланс. Ефективність та результативність економіки розкривається через інтегральну характеристику функціонування. Результативність показує досягнення запланованих результатів, а ефективність є синтетичною характеристикою результативності й передбачає адаптацію економіки країни до сучасних реалій, характеристика якого ґрунтується на оцінюванні рівня продуктивності ресурсів.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є важливою передумовою економічного розвитку будь-якої держави, у тому числі й України. В національній економіці інфляційні процеси спостерігаються від початку становлення незалежності, що призводить до ускладнення ефективності та результативності економіки. До інфляційних процесів призводять певні причини, серед яких виокремимо політичний чинник, монополізацію економіки (зокрема, процеси монополістичного ціноутворення), використання дефіцитного фінансування, зростання державних витрат, зростання безробіття тощо, та зовнішні – доларизація української економіки, необґрунтоване встановлення валютного курсу при конвертації валют, зростання цін на імпортовані товари та послуги, й особливо на енергоносії.

Безробіття в Україні сьогодні призводить не лише до соціальної напруги, а й до додаткових витрат держави, що в сучасних політико-економічних умовах дуже не вистачає. За останніми даними Державної служби статистики України, рівень безробіття в Україні серед населення віком 15–70 років (за методологією Міжнародної організації праці) на початку 2013 року становив – 8,0 %, а на початку 2014 року – 8,8 %, але фактично він значно перевищує ці дані. Тобто рівень безробітних зростає, а це негативно відображається на економічному розвитку держави й призводить до певних проблем, зокрема, скорочується купівельна спроможність населення, зменшуються надходження до бюджету у вигляді платників податків, підприємства втрачають персонал, зменшуються обсяги виробництва. Отже, безробіття та інфляційні процеси призводять до зменшення ВВП, до дисбалансів у країні та впливають на її економічний розвиток.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз структури та динаміки рахунку поточних операцій, залучених в Україну прямих іноземних інвестицій з огляду на їх частку в сукупному внутрішньому продукті засвідчує високий рівень впливу зовнішньої компоненти на економічну динаміку та економічний розвиток держави. Додатковим чинником поглиблення зовнішніх ризиків є домінування долара США як валюти зовнішньоторговельних контрактів, державних позик (доларизація економіки), джерела нагромадження резервів домогосподарств. Зазначені складові визначають вагомість проблеми глобальних дисбалансів для сучасної України, як країни, що інтегрована у світовий економічний простір.

До факторів, які здатні пом'якшити негативний вплив глобальних дисбалансів на економічний розвиток України, варто віднести: структурну переорієнтацію зовнішньоторговельного сектору у напрямку диверсифікації його геопросторової та секторальної структури; середньо- та довгострокові впливи девальвації гривні на стабілізацію стану поточного рахунку платіжного балансу; можливості щодо покращення позицій вітчизняних експортерів з огляду запровадження режиму автономних тарифних преференцій з боку ЄС у перебігу ратифікації Угоди про асоціацію; покращення якості макроекономічної політики завдяки імплементації передових міжнародних управлінських практик у роботу уряду України тощо.

Список використаних джерел

1. *Виведення капіталів з України: масштаби та напрямки запобігання* : аналітична доповідь / за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2013. – 39 с.
2. *Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності* : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 70 с.
3. *Офіційний сайт Державної служби статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua.
4. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/eximp.php>.
5. *Офіційний сайт Національного банку України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : bank.gov.ua.
6. *Перспективи розвитку мировой экономики* [Електронний ресурс] // World Economic Outlook, IMF. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/survey/so/2014/res012114ar.htm>.
7. *Прогнозування зовнішньої стійкості економіки України* : аналітична доповідь / Т. А. Тишук, Д. С. Покришка, Д. О. Махортих, О. В. Іванов ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2013. – Вип. 4. – 30 с.
8. *Шаров О. М.* Щодо окремих питань мінімізації ризиків платіжного дисбалансу : аналітична записка [Електронний ресурс] / О. М. Шаров, Б. В. Соколов. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1461/>.